

**ПСИХОЛОГІЯ ХАРАКТЕРУ ПІДЛІТКА
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ
(на матеріалі повістей С. Гридіна «Не такий»
та О. Луцевської «Інший дім»)**

Анотація.

У статті досліджується динаміка характеру підлітків, авторська психологічна характеристика їхньої сутності на тлі сімейних, особистісних і національних проблем сьогоденної України у повістях Сергія Гридіна «Не такий» та Оксани Луцевської «Інший дім».

Ключові слова: *характер, психологія підлітка, «мама по скайпу», світ без батька, Сергій Гридін, Оксана Луцевська*

Процес формування характеру дитини складний і багатовимірний. Як світ дорослої людини, так і, зокрема, підлітка варто розглядати в синтезі «біологічного, геопсихічного, історичного, соціопсихологічного, культурознавчого і глибинно-психологічного аспекту української душі» [4, с. 21]. Інша річ, що в художньому творі письменники акцентують на його окремих складових, надаючи другорядності чи дотичності іншим, а то й не звертаючи зовсім уваги на деякі з вищезазначених.

Олександр Кульчицький — психолог, філософ і етнопсихолог з діаспори, який створив власну концепцію «українського персоналізму», дослідивши психічну структуру українця, називає «особовість характером, що свідомо підтверджує свою окремішність, розвиваючи її до меж досконалості. Іншими словами — індивідуальність, що свідомо розвинула свої позитивні прикмети до максимум та одночасно зменшила свої хиби до мінімум» [4, с. 33]. Це визначення характеру особливо співзвучне із внутрішнім світом головного героя Дениса Потапенка сучасного дитячого письменника Сергія Гридіна у повісті «Не такий» (2014). На перший погляд, спочатку Потап (його прізвисько) багато в чому схожий на інших ровесників, нічим оригінальним не виділяючись: щоденний ранковий ритуал, школа, дружба з Матвієм Самохіним, пізнання всіх особливостей школярського життя, мрія про новомодну мобілку. Правда, в міру того, як росте хлопчак і знайомиться з довоколишнім світом, автор акцентує на його індивідуальній «проблемі» — схильності до повноти, що викликає і почуття неповноцінності, і кпини та насмішки однокласників, і ненависть до уроків фізкультури.

тури, і «білу заздрість» до особливо спортивного Самохи, найкращого його друга, і образливе відчуття своєї слабкості, неспроможності захистити себе (як у випадку несподіваної зустрічі із старшими підлітками-«гопниками» — Слоном, Хилею та Сьозею, які забирали гроші у молодших себе, брутально поводившись із ними).

Та характер підлітка формується чи не насамперед, бо це одразу ж помітно, сімейними, шкільними й особистісними обставинами, певними умовами суспільного життя у конкретний час і у певному місці. І різко змінити дії, міркування, поведінку дитини може якийсь несподіваний поворот, що деформує дотепер менш-більш стабільний плин загалом благополучного життя (події відбуваються в Україні до військових дій сусідньої держави на східних теренах). Таким апогеєм в сюжетно-композиційній структурі повісті стане подія, яка вразить хлопця — батько покине їхню сім'ю. Звідси велика амплітуда коливань у настроях — від згадок про батька, в котрих він пам'ятає лише все добре і світле, до несподіваного підсумку стосовно найріднішої людини: «Ненавиджу!!! — промовив уголос. — Виросту — уб'ю!» [2, с. 48]. Власне, тут спостерігаємо той психолого-емоційний стан, на якому акцентують увагу психологи, коли з розлученням батьків руйнується відчуття безпеки й захищеності дитини [див.: 6, с. 348]. Згадаймо, довгий час Денис уважав себе найщасливішим, коли він ще напівсонний «залазив у велике ліжко, розсовуючи тата і маму, нагрівався від їхнього тепла і застигав непорушно» [2, с. 9] від переповненості найкращими почуттями. А з другого боку, в цій екстремальній ситуації, виявляється слабкість або сила характеру школяра. Відчуваючи страждання матері, навіть не мотивовані миттєві вчинки, несправедливі щодо нього, син намагається по-своєму вивести її із цього фрустрованого стану: то ніжно погладжуючи мамине розкуйовджене волосся, чи вперше сам готуючи сніданок. Врешті-решт він не опускає рук, не впадає у відчай, а відчуває потребу захистити рідну людину, ставати «справжнім чоловіком». На останнє вплинула ще одна подія шкільного масштабу — вкрай неприємний для Дениса медогляд. Саме у цей зловісний день йому ще раз вказали не делікатно, а принизливо, про надмірну його вагу і лікарі, і однокласники — своїм сміхом. Оце й була та критична межа, яка спонукала хлопця кардинально змінити своє життя, розпочавши його новий виток. При цьому не оминемо й хвилиної страшної думки про стрибок з шостого поверху, але це не «суїцидальність» як «налаштованість суб'єкта на скоєння суїциду», не «схильність до самогубства» [6, с. 406], а миттєва реакція на вкрай негативні чинники, які буквально звалилися на ще не окріплу підліткову психіку: втрата батька і хвилинна неконтрольовна образа матір'ю, яка в розпуці несправедливо називає його безсердечним бовдуром і ні за що дає «ляпаса». Проте водночас Денис уміє швидко оволодіти собою, бо він здатний до «саморегуляції поведінки»,

вивченням механізму якої займалася психолог Б. В. Зейгарнік, відзначаючи, що в подібній ситуації «негативний вплив дестабілізуючих факторів зазвичай постає для нього не безнадійно всеохоплюючим, а тимчасовим» [цит. за: 6, с. 12]. Подібний психічний стан оволодів на короткий час і однокласницею Вікою, незграбною, худою, з нерівними передніми зубами, «зі щілинкою між ними», яка нерідко ставала об'єктом уїдливих насмішок школярів, починаючи вже з її прізвища Чмиря, хоч загалом вона була розумною, скромною, порядною, здатною на глибокі почування дівчиною. Потапенко несподівано серед «жорстокої зграї» однокласників заступився за неї в критичний момент, коли кілька розбещених однокласниць, на чолі з украй бездуховною красунею Рульовою, знущалися над Вікою, кинувши її в прохід між партами і жорстоко б'ючи куди попало. Та перше захоплення-закоханість дівчини в свого рятівника згодом обернеться для неї мало не трагедією через необдуманий вчинок захмелілого (чи не вперше) Дениса, що викличе у неї відчай і розчарування та можливість зробити один-єдиний крок в невідомість з даху багатоповерхівки. Та, на щастя, Потапенко з допомогою друга Самохи встигне врятувати її від миттєвого імпульсивного кроку. Адже і в Потапа, і у Віки та його ровесників — перехідний вік, про який науковці говорять «як про період підвищеної емоційності, що проявляється в легкому збудженні, пристрасності, частій зміні настроїв» [3, с. 76], моментами не контрольованості собою.

Якщо в сім'ї Потапенків Сергія Гридіна залишається мати з сином після розлучення батьків, бо тато покинув їх (автор не подає мотивації — чому, тільки інколи, дивлячись на все ще красиву матір, Денис задавав собі це питання і не міг знайти відповіді), то в повісті теж сучасної письменниці Оксани Луцевської «Інший дім» (2013) відтворена ситуація навпаки — матір поїхала на художню виставку картин за кордон, у відрядження, і... не повернулася, зустрівши там іншого чоловіка Еда, по суті, покинувши двох дітей та їхнього батька. Авторка не нав'язує свого бачення ситуації, що склалася, не змальовує героїв кардинально позитивними чи негативними, а талановито відтворює життєву ситуацію, в якій по-своєму страждають усі: найперше донька Поля і син Артем, бо їм чи не найбільше потрібна материнська любов і ласка, турбота. Хоч матір часто спілкується з дітьми по скайпу, з нетерпінням чекає їх у гості, але, очевидно, цього замало, бо далеко не завжди можна порадитися у багатьох питаннях, які виникають «тут-і-зараз» (скажімо, чи й справді буде кінець світу, про що повідомляють різні телеканали, у ситуації нападу на неї вуличних бандюг, як поводити себе при зустрічі із тією/тим, хто тобі подобається), адже відомо, що підлітки «більш відверті з матір'ю, ніж із батьком, частіше звертаються до неї за порадами і більш співчутливо відносяться до неї» [3, с. 112]. Тим паче, що батько, по-своєму, інтровертно переживаючи сімейну драму, замкнувся

в собі, проводячи майже весь час біля комп'ютера у пошуках оголошень про роботу чи чергових новин, зовнішньо майже не виражаючи своїх переживань і страждань. Тільки згодом Поля і Артем зрозуміють, що він не безучасний, не байдужий, що його не тільки цікавить, чи вони нагодовані, адже це його зовнішня маска, за якою — пережиття сімейної драми. Діти, зрозуміло, продовжують любити свою матір, але й вони відчують, що попереднього життя не повернеш і кардинальне тут і там, Україна й Америка, мимоволі ділить їхній світ на До і Після, на таке стабільне Минуле і зовсім невизначене, майже не зрозуміле Сьогодні, на цей, їхній та Інший дім. Ось чому на запитання Аліни, подруги Артема, про друге мамине одруження з американцем, син спішить перевести розмову на іншу, приємнішу тему, а Поля, захищаючи матір, намагається переконати вкрай допитливу і в цей момент ненависну класну керівничку, цілий клас і, врешті, саму себе у тому, що її мама зовсім не емігрантка. Проте донька, часто згадуючи й роздумуючи про найріднішу людину, все ж відчуває, як змінилася її мама «в іншій країні», «в іншому домі». Оксана Луцєвська досягає відтворення цієї іншості то рефреном цілих фраз, які присутні в свідомості Полі, то повторенням цієї концептуальної лексеми, яка закладена вже в заголовок твору, то у прагненні доньки весь час виправдовувати її («Вона [мама. — М.Х.] любить свою (іншу) роботу, свій (інший) дім, вона любить — як вона може його любити? — свого (іншого) чоловіка... любить Еда» [5, с. 45]).

Збільшення «позитивних прикмет» і зменшення «своїх хиб до мінімуму» Потапом-Денисом відбуватиметься поступово, але по-своєму чітко, цілеспрямовано, реалізуючись у щоразу нових перипетіях сюжетно-композиційного каркасу повісті. Найперше він візьме на себе вину за бешкетні витівки з мобілками однокласників (хоч до цього інциденту не має ніякого відношення), бо психологічно не витримує допитів-принижень ненависної математички, «репресій», які ось-ось почнуться над цілим класом, незручного становища, в якому опинився директор школи, уроки якого Потапу подобалися. Перша перемога над собою спонукатиме до подальших активних дій, раніше неможливих у його житті. Ось чому на цей раз Денис уже зможе дати силову відсіч злощасній трійці нероб-старшокласників, падких до легкої наживи. Врешті, уже згадуваний захист Віки-Кульбабки не тільки від негативно знакової Рульової та її таких же спільниць, але й загалом від сірої жорстокої маси школярів-однокласників, які тільки з цікавістю дивилися, хто кого, фотографуючи сцени їхньої жорстокості на мобілці. І нарешті, найголовніша перемога над самим собою, до якої він ішов досить довго, незважаючи на постійні прагнення батьків ще далеко до розлучення — взятися за фізичне самовдосконалення самого себе. Не примусово, а добровільно, під впливом і тиском вищезгаданих обставин і ситуацій, починає Денис новий етап свого життя: систематично займається бігом,

згодом і гантелями, і відтисканням, заняттями на турніках і брусах, а після зустрічі в літньому таборі з фізкультурником Жекою, доповнює їх новими. Все це дає абсолютно нове бачення іншими його зовнішнього портрета і статури, нового відчуття впевненості в собі, можливості захистити від зла не тільки себе, а й тих, хто цього потребує, наявності реальної самооцінки чи, за мовою психологів, вміння керуватися «принципом реальності» [6, с. 411]. Врешті, у цих позитивних змінах-метаморфозах стосовно Дениса можемо говорити і про «самоформування» його характеру, нехай із певною дозою умовності. Адже, за Карлом Ясперсом, відомим німецьким психіатром і філософом, «самоформування — це завжди дія у конкретному сьогоденні, матеріальною передумовою якої є зовнішня ситуація і те, чим ця особистість була донині і є тепер» [7, с. 98]. Адже і для Потапенка «творення себе — це не просто бажання, коли кажуть: я хочу бути саме цим типом людини» (чи прагну схуднути за всяку ціну. — *М.Х.*), «а це процес, що послуговується бажанням у безлічі окремих пунктів, куди він проникає, з установкою на ціле» [7, с. 98]. Власне, поєднання фізичного й інтелектуального рівня (не забуваймо, що Потапенко –відмінник, тільки оцінка з фізкультури раніше псувала його табель) — це досягнення поставленої мети, перебування у належній формі, проганяючи колишню ліню, вайлуватість, відсутність самодисципліни. Очевидно, автор прагнув (і талановито в цьому переконав читача) відтворити потрібність постійної праці школяра над собою, доречність максимально можливого наближення до гармонії тілесного й морально-духовного, того, що формує вже у підліткові майбутнього справжнього чоловіка. Невипадково кращі риси його характеру: доброта, цілісність, непередбачувана сміливість, допомога в разі потреби, і щось таке у погляді, що виокремлювало його ще ДО ТОГО нового етапу, викликало симпатію, а то й закоханість у дівчат (в Олесі, Сосновської, Віки).

Якщо в Потапа С. Гридїна на передньому плані серйозна проблема «ожиріння, надлишкової ваги» (на яку звертав увагу і психолог Кон [3, с. 95]), буде вирішена ним же самим впродовж довгих місяців завдяки своїй цілеспрямованості й сили волі, а тоді вже не менш етапна — розлучення батьків, то в спортивного Арчі-Артема О. Луцевської, зірки баскетбольної команди «Бурі ведмеді», як і в його улюбленої сестри Полі, все крутиться мимоволі довкола нібито двох різних світів — щоденних буднів без матері, які тривають уже цілу вічність, хоч насправді рік, і життя-спілкування з нею по скайпу, коли всього не скажеш, бо поряд чужий Ед, який забрав від них їхню маму, коли мусиш грати роль, що вони раді за Неї, бо вона щаслива з Ним, насправді зробивши нещасливими їх трьох.

Невипадково у найновіших на сьогодні наукових літературознавчих дослідженнях, які не присвячені спеціально дитячій літературі чи творам про дітей, скажімо, в докторській дисертації Олени Галети, можна знайти

відгук і на поширену проблему сьогодення, також відтворену в сучасних антологіях під заголовком «Новий реалізм у нових реаліях: «Мама по скайпу», або спроба соціологізації», опираючись на назву однойменної добірки творів М. Савки і К. Бруннер [1, с. 28].

Здається, що в одному і другому творах у центрі одна і та ж проблемна ситуація — несподіване життя підлітків без батька чи без матері, але насправді динаміка психології характеру Потапа С. Гридїна й Полі та Артема О. Луцевської відмінні своїми особистісними вчинками, міркуваннями, деталями, мовленням зовнішнім і внутрішнім. І це зрозуміло, бо це два різні художні світи двох письменників-індивідуумів. Їх єднає «геопсихічний» і «соціопсихологічний» аспекти: життя українських школярів початку другого десятиліття XXI ст. у ще мирній Україні, у невеликому місті й столиці, з добою Інтернету, комп'ютерних ігор, планшетів, захоплення паркуром чи відомими видами спорту (баскетбол), коли трудова міграція впливає не лише на зменшення кількості мешканців держави, але й збільшення неповних сімей, безпритульних дітей (як спершу в Максима Самохіна) чи вуличних нероб, життям рідних у своїй і чужій країнах.

Якщо в повісті С. Гридїна розповідь ведеться від третьої особи чи очима Дениса Потапенка, то в О. Луцевської наявний почерговий наратив то від Полі, то від Артема. Автори уміють передати психологічні стани підлітків у критичній ситуації *або в ситуації «вперше»*: вперше Поля повертається сама з футбольного матчу без брата Артема і потрапляє в руки вуличних волоцюг, які її передають-жбурляють один одному, боляче й принизливо знущаючись з неї і вимагаючи «бабки», тобто гроші (схожа — в Потапенка); перші захоплення-закоханості як сестри в рятівника Макса, так Артема в білявку Аліну чи Потапа — в однокласницю Юлю, згодом Олесю з табору і, нарешті, у Віку, загалом вперше довго без мами чи без батька. Звідси в обох творах — процес дорослішання підлітків, поява самостійності у вчинках, мисленні, пізнанні світу і оточуючих, що мимоволі мотивується центральною вічною проблемою батьків і дітей у різних колізіях сьогоденної суспільної ситуації, коли виїжджають батьки/матері на заробітки, розбиваються сім'ї, деформується модель української родини, видозмінюються стосунки між найріднішими. І якщо команда Арчі-Артема прогала через те, що Поля, як його постійний оберіг, передчасно вийшла, не додивившись гру, порушивши їхній душевно-психологічний ритуал, своєїрідної постійної підтримки рідної людини, то сестра потрапила у вкрай неприємну ситуацію із вечірніми збирачами «бабла» через відсутність у той момент брата, справжнього її охоронця. Усе це говорить не тільки про їхній органічний родинно-сімейний зв'язок, але й про душевну спорідненість, потребу рідних бути разом, бути поруч, врешті, бути тут, на своїй землі. Невипадково, як би Артем не любив матір, як би не хотів побачити її знову, але після

запитання дівчини, яка йому подобається, чи то правда, що він із сестрою їде в Америку, він зрозумів, що не хоче нікуди їхати, як і Поля, зустрівши випадково Макса, про якого так часто згадувала, відчула, що дуже скоро повернеться від мами, бо «ще не полетіла, а <...> вже хотілося повернутися», бо остаточно зрозуміла, що її «місце було тут: з татом, з Артемом... і Максом» [5, с. 118–119]. Так без будь-якого пафосу, колишньої патетики, природно і щиро звучить не модерна, але вічна для українців тема Вітчизни, тема України.

Як і в Сергія Гридіна, так і в Оксани Луцевської вміло витримано до фіналу твору головну концепцію, закладену вже у заголовках. При цьому обоє письменників досягають художнього ефекту, використовуючи прийом контрасту: рідний та інший, чужий світ, матір колишня і сьогоднішня, по скайпу, зовнішня батькова байдужість до всього і реальний його психологічний стан, вимушена словесно-показна «радість» дітей з приводу одруження матері там, з «бридким» Едом та їхній глибокий біль і страждання насправді в повісті «Інший дім». Чи зовнішнє обличчя школи, окремих учителів (як би хотілось чи мало бути) та їхніми далекими від захоплення виявами характеру, як у «Мимри» або «Швабри»; метаморфози зовнішнього портрета: від вайлуватості, неповороткості, повільності до стрункості та загалом зовнішності «Джонні Депа» чи «Бреда Піта» в Потапа, як і у Віки-Кульбабки, а також контраст між красивою зовнішністю Рувольової та її огидним нутром, чи спочатку неспортивною статурою Дениса та його доброю душею і цілісним характером. Адже він зовсім інший ніж жорстока більшість однокласників, ніж табірні співмешканці в період літніх канікул, ніж «гопники»-вимагачі у підвороттях як у повісті «Не такий». Майстерно використана портретна деталь із світу кольористики доповнює привабливий образ-спогад, образ-мрію Макса в очах Полі: «зелений, жовтий, червоний» — кольори його смугастої модної шапки звучать як лейтмотивна подробиця; чи хвилювання красивого і люблячого Полиного брата Артема вона відчувала за рухом «кадика» вгору-вниз, неприємний для дітей мамин обранець Ед мав «червоні» руки. Ненормативна вулична лексика «важких підлітків», школярський сленг для бравади відрізняється від мовлення автора-наратора у С. Гридіна чи у внутрішньому мовленні брата й сестри О. Луцевської. Загалом багата мова персонажів у психологізованих діалогах, у штрихах, подробицях і деталях, що розкривають сучасні характери підлітків як головних героїв, так і другорядних персонажів доповнюються піснями сьогоднішніх популярних творчих колективів, скажімо, «Бумбокс», твори якого обожнює Денис Потапенко, і вони часто звучать під різний настрій хлопця у книзі С. Гридіна, чи вдало обіграно переспів з англійської І. Малковича та Ю. Андруховича «Хатка, яку збудував собі Джек» в О. Луцевської.

Таким чином, динаміка характеру підлітка, вияви його діянь і помислів, їх мотивація аргументується не лише біологічними, природними факторами (дитина — підліток — юнак/юнка), а й конкретною взаємопов'язаністю між зримими і нерідко майже непомітними аспектами соціуму, життям суспільства в сьогодишню історичну добу, а значить об'єктивними й суб'єктивними, універсальними й конкретно індивідуальними та глибоко прихованими, психологічними чинниками, що відтак залежно й від темпераменту в сув'язі творять цілісне ядро підліткової особистості, його світобачення, бажання, переконання і настрої.

Література

1. Галета О. Антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX — початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. філол. наук / Олена Галета. — Львів, 2015. — 40 с.
2. Гридін С. Не такий / С. Гридін. — Львів : Вид-во Старого Лева, 2014. — 176 с.
3. Кон И. Психология ранней юности [Електронний ресурс] / И. Кон. — Режим доступу : <http://www.klex.ru/355>
4. Кульчицький О. Український персоналізм. Філософська й етнопсихологічна синтеза / О. Кульчицький. — Мюнхен-Париж, 1985. — 192 с.
5. Луцкевська О. Інший дім / О. Луцкевська. — Львів : Вид-во Старого Лева, 2013. — 120 с.
6. Москалець В. Психологія особистості : навч. посіб. / В. Москалець. — К. : Центр учбової особистості, 2013. — 416 с.
7. Ясперс К. Психологія світоглядів / К. Ясперс ; [з нім. перекл. О. Кислюка та Р. Осадчука]. — К. : Юніверс, 2009. — 464 с. (Філософська думка).

Marta Khorob

**ADOLESCENT'S CHARACTER PSYCHOLOGY
IN MODERN UKRAINIAN CHILDREN'S LITERATURE
(based on the stories «Different» written by S. Hrydin
and «Another Home» written by O. Lushchevska)**

The article based on the stories «Different» of Serhii Hrydin and «Another Home» of Oksana Lushchevska and investigates the dynamics of the adolescent character, the author's psychological characterization of their essence on the

background of family, personal and national problems of today's Ukraine in the indicated above writers' works.

It is proved that the eternal problem of parents and children is modified according to today's living conditions, circumstances and situations: «mother on Skype», a world without father. Hence in both works the process of the teenage growing up (first of all of the main heroes Denys Potapenko, Polia and Artem Chyzhis), the emergence of independence in acts, thinking, cognizing the world and the surrounding environment is motivated by collisions in the contemporary society, when fathers/mothers abandon their native country for a foreign one (in the given case voluntarily, but not under force, as in the majority ones), families break down, the model of the Ukrainian family distorts, the relations among the nearest and dearest transform and become complicated.

Drawing on the works by the Ukrainian scholars Oleksandr Kulchytskyi from the Diaspora (psychologist, philosopher and ethno-psychologist, the creator of his own concept «Ukrainian personalism»), by the contemporary researcher of «personality psychology» Viktor Moskalets, by the Russian scientist Ihor Kon, who contemplated the adolescent and youth psychology, or by the German psychiatrist and philosopher Karl Jaspers and his «the psychology of worldviews», on the basis of the selected stories by S. Hrydin and O. Lushchevska the arguments are advanced that the formation process of the child-teenager's character is complex and multidimensional. And the world of both an adult person, and, particularly of a child at awkward age, is well worth considering in the synthesis of «biological, geo-psychological, historical, social-psychological, cultural-oriented and profound-psychological aspect of the Ukrainian soul» (Oleksandr Kulchytskyi).

If in the Potapenkos family by S. Hrydin mother stays with son, because father deserted them, in the Chyzhis from the book «Another Home» by O. Lushchevska the opposite situation is reproduced — mother had gone to an art exhibition, on business abroad and did not return, having met another man Ed there, as a matter of fact having deserted two children and their father. The female author does not impose her vision of the developed situation, does not describe her heroes radically positive or negative, but displays her talent in reproducing the real-life situation in which everybody is suffering in his or her own way: first and foremost daughter Polia and son Artem, because like no one else they feel need for maternal love, benevolence, care. Although mother often communicates with her children on Skype, looks forward to their visit, but, obviously, that's not enough, because they cannot always obtain advice on many problems arising «here-and-now» (say, if it is really going to be a doomsday, as many television channels report,

in the situation of the street gangsters' assault on Polia, of how to behave at the meeting with the one you like).

In conclusion, the dynamics of the adolescent character, manifestations of their acts and thoughts, their motivation is argued not only by means of biological, natural factors (child — adolescent — young boy/girl), but also by the definite interrelation between the visible and frequently almost unnoticeable aspects of the social environment, and hence by objective and subjective, universal and specifically individual and deeply hidden, psychological factors, which then depending also on the temperament in the entire network create the holistic core of the teenage personality, its worldview, desires, convictions and moods.

Keywords: *character, adolescent psychology, «mother on Skype», a world without father, Serhii Hrydin, Oksana Lushchevska.*
